

Κύλικας (5ου αι. π.Χ.). Παράσταση της κρίσης του Πάρι (Αρχαιολογικό Μουσείο Βερολίνου)

Πρόλογος (1-195)

«Μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ πρὸ
χοροῦ παρόδου»

(Αριστ. *Ποιητ.* 1452 b)

Ο πρόλογος της τραγωδίας αυτής αποτελείται από ένα μονόλογο (στ. 1-82, «δι' ἀπαγγελίας») και ένα διάλογο δύο υποκριτών (στ. 83-195, «διὰ μιμήσεως δρώντων»). Ο μονόλογος καλύπτεται από την Ελένη, ενώ ο διάλογος γίνεται ανάμεσα σ' αυτή και τον Τεύκρο. Στην προλογική της ρήση η Ελένη προσδιορίζει τον τόπο της δράσης, δίνει διάφορες πληροφορίες γι' αυτόν, αναφέρεται στην ταυτότητα και την καταγωγή της, περιγράφει τις περιπέτειές της και εκθέτει τον λόγο της παρουσίας της στην Αίγυπτο. Ο Τεύκρος πάλι εκφράζει το μίσος του για την Ελένη, αποκαλύπτει την ταυτότητά του, εξιστορεί τις περιπέτειές του, δίνει κάποιες πληροφορίες για την Τροία και τους Έλληνες ήρωες και εκθέτει το πρόδλημά του.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

1η Σκηηνή (στ.1-82)

Πρόσωπα: Ελένη

Ο τόπος

ΕΛΕΝΗ

Να ο Νείλος με τις όμορφες νεράιδες,
που αυτός κι όχι βροχή του Δία μουσκεύει *
τους κάμπους της Αιγύπτου, όταν τα χιόνια
λιώνουν. Εδώ βασίλευε ο Πρωτέας,
της χώρας κυβερνήτης, όσο ζούσε,
στο νησί Φάρο κατοικώντας. Πήρε
γυναίκα μια Νηρηίδα, την Ψαμάθη,
που άντρα τον Αιακό πρωτύτερα είχε.
Μες στα παλάτια αυτά γεννάει δύο τέκνα,
το Θεοκλύμενο, γιατί σεβόταν 10
στη ζωή του τους θεούς, κι ένα κορίτσι
ευγενικό, καμάρι της μητέρας,
που Ειδώ την έλεγαν, μικρή όταν ήταν·
στην ώρα όμως σαν έφτασε για γάμο,
την είπαν Θεονόη, γιατί τα θεία,
μελλούμενα και τωρινά, τα ήξερε όλα·
μια τέτοια έλαβε χάρη απ' το Νηρέα
τον πρόγονό της. Ο δικός μου τόπος
η ξακουστή 'ναι Σπάρτη και πατέρα
ο Τυνδάρεως· μια φήμη ωστόσο λέει 20

Αυτοπαρουσίαση
της Ελένης

* ὅς ἀντὶ δίας ψακάδος Αἰγύπτου πέδον
λευκῆς τακείσης χιόνος ὑγραίνει γύας.

- 1-4 Να... λιώνουν:** ο τραγικός ποιητής είναι και σκηνοθέτης του έργου. Συνηθίζει να παρεμβάλλει στο έργο διάφορες σκηνογραφικές και σκηνοθετικές πληροφορίες που αφορούν τη θεατρική διάστασή του.
□ *Να συγκεντρώσετε αυτές τις πληροφορίες.*
- 2-4 Που αυτός... λιώνουν:** ο Ευριπίδης, όπως κάνει και σε άλλα έργα του, εκφράζει εδώ τον σκεπτικισμό του. Στη θρησκευτική αντίληψη της εποχής του ότι οι πλημμύρες του Νείλου προέρχονται από τη βροχή που στέλνει ο Δίας αυτός αντιτάσσει τη φυσική θεωρία και εξήγηση του δασκάλου του Αναξαγόρα.
□ *Ποια είναι η θεωρία αυτή σύμφωνα με το κείμενο;*
- 4-18 Εδώ... πρόγονό της:** η Ελένη δίνει πληροφορίες για την οικογένεια του Πρωτέα που ακολουθούν την ομηρική παράδοση. Αυτή συνδέει την ηρώίδα και τον Μενέλαο με την Αίγυπτο, αλλά και με τον Πρωτέα και την κόρη του Ειδοθέα, που εδώ ο Ευριπίδης ονομάζει Ειδώ και Θεονόη (βλ. *Οδ.* δ 83 κ.ε., 351-483).
- 4-6 Εδώ... κατοικώντας:** ο Πρωτέας στον Όμηρο είναι θαλάσσια θεότητα που βοηθά τον Μενέλαο να επιστρέψει στη Σπάρτη. Στη μεταομηρική όμως παράδοση αποκτά ανθρωπίνη-βασιλική ιδιότητα. Διαδέχεται τον βασιλιά των Φερών και διακρίνεται για την εντιμότητα και ηθικότητά του.
□ *Διατηρεί τα γνωρίσματα αυτά εδώ ο Πρωτέας;*
- 9-13 Μεσ στα... ήταν:** η Ελένη παρουσιάζει δυο βασικά για τη δράση πρόσωπα, τον Θεοκλύμενο και τη Θεονόη, και προοικονομεί τις σκηνές με αυτά. Και τα δύο πρόσωπα είναι επινόηση του ποιητή. Η Ελένη ετυμολογεί το όνομα του Θεοκλύμενου τονίζοντας τη θεοσέβειά του (θεός+κλύω).
□ *Παρακολουθήστε αν ο Θεοκλύμενος έχει το γνώρισμα αυτό.*
- 11-3 κι ένα... ήταν:** το όνομα Ειδώ είναι επινόηση του Ευριπίδη, που είχε υπόψη του την ομηρική Ειδοθέα (*Οδ.* δ 365-6). Η Ειδοθέα δεν διέθετε μαντικές ικανότητες και γι' αυτό παρέπεμψε τον Μενέλαο στον πατέρα της, για να μάθει τον λόγο της παρεμπόδισης του απόπλου του, όταν δρόγηκε στην Αίγυπτο.
- 14-6 στην ώρα... όλα:** ο Ευριπίδης αποδίδει στην Ειδώ, την οποία μετονομάζει σε Θεονόη, μεγάλη προφητική ικανότητα. Αυτή θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του μύθου και τη διαμόρφωση δραματικών καταστάσεων.
□ *Παρακολουθήστε την εξέλιξη αυτού του θέματος στη διάρκεια του έργου.*
- 18-20 ο δικός... Τυνδάρεως:** Η Ελένη θεωρεί πατέρα της άλλοτε τον Τυνδάρεω και άλλοτε τον Δία. Πολλά πρόσωπα στην αρχαία ελληνική μυθολογία μαζί με τον Δία έχουν και ένα θνητό πατέρα.

**Οι περιπέτειές της
(Παρελθόν)**

πως παίρνοντας ο Δίας θωριά κύκνου,
πέταξε προς τη μάνα μου τη Λήδα,
κάποιον αϊτό για να ξεφύγει τάχα,
κι έτσι μαζί της δολερά έχει σμίξει,
αν είν' αλήθεια. Ελένη τ' όνομά μου.
Τα δάσανά μου θα σας ιστορήσω.
Οι τρεις θεές, η Κύπριδα κι η Ήρα
κι η Αθηνά, του Δία η θυγατέρα,
σε μια βραχοσπηλιά πήγαν της Ίδης,
την πιο όμορφη να κρίνει ο Πάρης. Όμως
την ομορφιά μου τάζοντάς του η Κύπρη
-αν όμορφο λογιέται ό,τι σου φέρνει
τη δυστυχία -και ταίρι του πως θα'μαι,
κερδίζει το βραβείο. Και της Ίδης
αφήνοντας τις στάνες φτάνει ο Πάρης
γοργά στη Σπάρτη για να με κερδίσει.
Οργίστηκ' η Ήρα που έτσι τη νίκησαν
κι εμπόδισε το γάμο μου μ' εκείνον.
Στου Πριάμου το γιο δε δίνει εμένα,*
παρά το είδωλό μου, φτιάχνοντάς το
σαν πλάσμα ζωντανό από τον αιθέρα
κι αυτός θαρρεί πως μ' έχει -κούφια ιδέα-
ενώ δε μ' έχει καν. Έπειτα οι γνώμες
του Δία στα πάθη αυτά σωριάσαν κι άλλα
γιατί σήκωσε πόλεμο αναμέσο
στη χώρα των Ελλήνων και στους δόλιους
τους Τρωαδίτες, για να ξαλαφρώσει
τη μάνα γη απ' το πλήθος των ανθρώπων
κι ο πιο μεγάλος άντρας της Ελλάδας
να γίνει ξακουστός. Εγώ βραβείο
παλικαριάς στους Έλληνες και Τρώες
ποτέ δεν ήμουν, ήταν τ' όνομά μου.
Με πήρε στις πτυχές ο Ερμής του αιθέρα
και σκεπασμένη σε θαμπή νεφέλη
-δε μ' άφησε χωρίς φροντίδα ο Δίας-
μ' έφερε στου Πρωτέα εδώ τα σπίτια,
κρίνοντας πως αυτός απ' όλους ήταν
πιο γνωστικός κι αγνό το γάμο μου έτσι
για το Μενέλαο θα κρατούσα. Τώρα

30

40

50

* Ήρα δέ...
δίδωσι δ' οὐκ ἔμ', ἀλλ' ὁμοιώσας' ἐμοὶ
εἶδωλον ἔμπνουν οὐρανοῦ ξυνθεῖσ' ἄπο,
Πριάμου τυράννον παιδί·

- 20-5** **μια φήμη... αλήθεια:** η Ελένη αναφέρεται σε ένα γνωστό μύθο (βλ. σ. 234). Από την ένωση του Δία και της Λήδας γεννήθηκε ο Πολυδεύκης και η Ελένη.
- 25** **αν είναι αλήθεια:** αυτός ο σκεπτικισμός επανέρχεται και στο στ. 295.
- 25** **Ελένη τ' όνομά μου:** το όνομα Ελένη από το *αἰρῶ+ναῦς* (*έλεϊν- ναῦς* = καταστρέφω πλοία) ή από τη λέξη σελήνη που δηλώνει το φως ή από το γεγονός ότι ο Δίας *ἐξέπραξεν* (=εἶλεν) με δόλο την *εὐνήν* (κλίνη) της Λήδας.
- 30** **την πιο... ο Πάρις:** πρόκειται για τον γνωστό μύθο «περί τῆς καλλίστης» και το μήλο της Έριδας.
- 37-43** **Οργίστηκ'...ἔχει καν:** η Ελένη δίνει μια σημαντική πληροφορία. Η παράδοση του «ειδώλου» είναι επινόηση του ποιητή Στησίχορου (ή και του Ησίοδου). Η επινόηση αυτή συνδυάζει την παρουσία της Ελένης στην Τροία με την παράλληλη παραμονή της στην Αίγυπτο. Αυτή τη διττή φύση της Ελένης, που προκαλεί σύγχυση ανάμεσα στο *φαίνεσθαι* και το *εἶναι*, αξιοποιεί ο Ευριπίδης εδώ με θαυμάσιο τρόπο.
- ▣ *Μια ανάλογη περίπτωση έχουμε στην Ιφιγένεια την εν Ταύροις του Ευριπίδη (στ. 71-6): Αναζητήστε το κείμενο και συγκρίνετε τις δύο περιπτώσεις.*
- 37** **Οργίστηκ' η Ήρα:** οι συμφορές της ηρωίδας συνδέονται άμεσα με τη θεία βούληση, ιδιαίτερα την οργή της Ήρας, και τονίζουν την τραγικότητά της. Ο ποιητής αφήνει κι εδώ να φανεί ο σκεπτικισμός του σχετικά με τις θρησκευτικές αντιλήψεις και παραδόσεις της εποχής του.
- 43-50** **Έπειτα... ξακουστός:** ο Ευριπίδης θεωρεί πως το είδωλο της Ελένης ήταν η πρόφαση για τον Τρωικό πόλεμο, ενώ η αιτία ήταν η επιθυμία του Δία α) να ανακουφίσει τη γη από τον υπερβολικό πληθυσμό της και β) να τιμήσει τον πιο ένδοξο από τους Έλληνες, τον Αχιλλέα. Ο πρώτος λόγος αναφέρεται στα *Κύπρια έπη*, ενώ ο δεύτερος προέρχεται από την *Ιλιάδα* ή άλλη επική πηγή. Ο Δίας εδώ δεν έχει την πρωτοβουλία, αλλά υποτάσσεται στη θέληση της Ήρας.
- ▣ *Πώς η Ελένη γνωρίζει αυτές τις δύο διαφορετικές επιθυμίες των θεών;*
- 50-2** **Εγώ... τ' όνομά μου:** Η Ελένη προσανατολίζει τους θεατές πρώτα στο ότι ο Τρωικός πόλεμος οφείλεται στη «βουλή» των θεών και έπειτα στο ότι η ίδια δεν έχει καμιά ευθύνη γι' αυτόν.
- 53-9** **Με πήρε... θα κρατούσα:** Σε άλλο σημείο (στ. 276) λέγεται πως η Ελένη οδηγήθηκε στη Φάρο με εντολή της Ήρας και όχι του Δία. Οι αντιφάσεις είναι συχνές τόσο στο πλαίσιο του έργου αυτού όσο και ανάμεσα σ' αυτό και τα άλλα έργα του Ευριπίδη.

60
 70
 80

δρίσκομαι εδώ κι ο δόλιος μου άντρας πήγε,
 μαζεύοντας στρατό, στης Τροίας τα κάστρα
 ζητώντας να με πάρει πίσω. Κι έχουν
 στου Σκάμαντρον χαθεί το ρέμα πλήθος
 ψυχές για μένα κι ενώ τόσα πάθη*
 τράδηξα, από παντού ακούω κατάρες,
 προδότερα με λογιάζουνε του αντρός μου
 κι αιτία για να μπλέξουνε σε μέγα
 πόλεμο οι Έλληνες. Τι να την κάνω
 τι ζωή πια; Ο Ερμής αυτόν το λόγο
 μου είπε· στη δοξασμένη εγώ τη Σπάρτη
 θα ζήσω με τον άντρα μου και πάλι,
 που θα το μάθει πως ποτέ δεν πήγα
 στην Τροία στο κρεβάτι κάποιου ξένου.
 Κι όσο ο Πρωτέας έβλεπε τον ήλιο,
 κανείς για γάμο δε μιλούσε· μα όταν
 μπήκε στη σκοτεινιά της γης εκείνος,
 γυναίκα με ζητά ολοένα ο γιος του.
 Τον άντρα μου τιμώντας, στου Πρωτέα**
 το μήμα ετούτο ικέτισσα προσπέφτω,
 καθάρια να κρατήσει την τιμή μου.
 Γιατί αν κακό όνομα έχω στην Ελλάδα,
 το σώμα μου η ντροπή να μη μολύνει.

... μνήμα προσπίτνω τόδε
 ἱκέτις... ὥς, εἰ καθ' Ἑλλάδ' ὄνομα δυσκλεῆς φέρω,
 μή μοι τὸ σῶμά γ' ἐνθάδ' αἰσχύνῃν ὄφλῃ.

- 59-82 Τώρα... μη μολύνει:** η Ελένη από το παρελθόν περνά στο παρόν. Περιγράφει την τραγική κατάσταση, στην οποία βρίσκεται εξαιτίας της επίμονης απαίτησης του Θεοκλύμενου να την παντρευτεί παρά τη θέλησή της.
- 59-62 Τώρα... πίσω:** η Ελένη περιορίζεται στον άνδρα της τον Μενέλαο. Αυτός κυριαρχεί στη σκέψη της. Η δήλωσή της υπογραμμίζει την *ψευδαίσθηση* στην οποία ζουν οι Έλληνες.
- 62-8 Κι έχουν... Έλληνες:** εδώ τονίζεται η τραγικότητα της ηρωίδας. Στα λόγια της υπάρχουν στοιχεία που προκαλούν τον «έλεο» και τον «φόβο» (βλ. Λεξικό όρων).
 □ *Να επισημάνετε τα στοιχεία αυτά.*
- 62-3 Κι έχουν... μένα:** ο Σκάμαντρος είναι ποταμός στην πεδιάδα της Τροίας. Πηγάζει από το δουνό Ίδη.
- 68-9 Τι να...πια:** ο τραγικός ήρωας γενικά, όταν βρεθεί σε αδιέξοδο συνήθως ρωτά *τί δρῶμεν;* (=τι να κάνουμε;).
- 69-73 Ο Ερμής... ξένου:** η Ελένη δίνει μια πληροφορία που προοικονομεί την εξέλιξη του μύθου και προεξοφλεί την ευτυχή κατάληξη του έργου. Η πληροφορία αυτή έχει μεγάλη σημασία για την ηρωίδα, γιατί την κρατά στη ζωή.
 □ *Παρακολουθήστε την εξέλιξη αυτής της ιδέας.*
- 74-7 Κι όσο... ο γιος του:** ο θάνατος του Πρωτέα σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή στη ζωή της ηρωίδας. Η αναφορά προοικονομεί την εμφάνιση του Θεοκλύμενου.
- 78-82 Τον άντρα... μολύνει:** οι λέξεις «τιμώντας», «τιμή» και «ντροπή» προβάλλουν το ήθος της Ελένης που συμφωνεί με τον ηρωικό ηθικό κώδικα.
- 78-9 στου Πρωτέα... προσπέφτω:** υπάρχει σ' αυτό το σημείο μια ουσιαστική σκηνοθετική και σκηνογραφική πληροφορία που συνδέεται με τη θεατρική διάσταση του έργου και συμβάλλει στη διαγραφή του ήθους της ηρωίδας. Η Ελένη θυμίζει την Πηνελόπη, σύζυγο του Οδυσσέα.

Ομηρικά επίθετα που αναφέρονται στην ομορφιά της Ελένης:

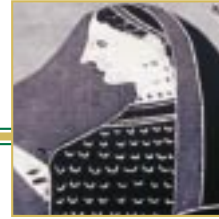
εὐειδής, καλή, τελείη, ἀρίστη, εὐχαρις, χαρίεσσα, πάγκαλος, περικαλλής, λευκώλενος, καλλιπλόκαμος, καλλίκομος, καλλιπάρης, εὐόφθαλμος, εὐοφρυς, ροδόχρους, λευκή ὡς χιών, εὐρινος, πολυθρύλητος, περιμάχητος.

2η Σκηηνή (στ.83-195)

Πρόσωπα: Τεύκρος - Ελένη

	ΤΕΥΚΡΟΣ	
<i>Η οργή του Τεύκρου για την Ελένη</i>	Το κάστρο ετούτο ποιος εξουσιάζει; Γιατί από τις στοές και τους ωραίους θριγκούς που το κυκλώνουν, για παλάτι άρχοντα πλούσιου μπορείς να το νομίσεις. Άα! Θεοί, ποιαν όψη αντίκρισα; Κοιτάζω την πολυμίσητη θωριά κακούργας γυναίκας, που ξεκλήρισε κι εμένα κι όλους τους Αχαιούς. Αμποτε να 'χεις την έχθρα των θεών που τόσο μοιάζεις με την Ελένη. Κι αν σε ξένη χώρα δε δρυσκόμουν, με τούτη τη σαΐτα που αλάθευτα χτυπά θ' αφανιζόσουν, για να γευτείς αυτή τη χάρη, αφού είσαι παρόμοια με του Δία τη θυγατέρα.	90
	ΕΛΕΝΗ	
	Γιατί, δυστυχισμένε, όποιος και να'σαι, μ' αποστράφηκες έτσι και μου δείχνεις μίσος για τα δεινά που 'φερε κείνη;	100
	ΤΕ Έσφαλα· η οργή με συνεπήρε πιότερο απ' όσο θα 'πρεπε· η Ελλάδα δαθιά μισεί, να ξέρεις, την Ελένη· συχώρα με, κυρά, γι' αυτά τα λόγια.	
<i>Η ταυτότητα του Τεύκρου</i>	ΕΛ Ποιος είσαι και από ποια χώρα εδώ φτάνεις; ΤΕ Ένας από τους Έλληνες τους δόλιους. ΕΛ Γι' αυτό λοιπόν δε στέργεις την Ελένη. Ποιος είσαι κι από πού; Ποιος ο γονιός σου;	
	ΤΕ Με λένε Τεύκρο, γιος του Τελαμώνα και Σαλαμίνα η γη που μ' έχει θρέψει.	110
<i>Οι περιπέτειες του Τεύκρου</i>	ΕΛ Στον τόπο εδώ του Νείλου τι γυρεύεις; ΤΕ Με διώξαν οι δικοί μου απ' την πατρίδα ΕΛ Θά'σαι δυστυχισμένος· ποιος σε διώχνει; ΤΕ Ποιος άλλος; Ο πατέρας Τελαμώνας· ΕΛ Γιατί; Κάποιο κακό θα 'ναι η αιτία. ΤΕ Στην Τροία εχάθη ο Αίας ο αδελφός μου. ΕΛ Πώς; Δεν εχάθη απ' το δικό σου χέρι; ΤΕ Ρίχτηκε στο σπαθί του κι εσκοτώθη. ΕΛ Μανία τον ήυρε; Αλλιώς δε θα τολμούσε.	

- 83-6 Το κάστρο... νομίσαις:** η παρουσία του Τεύκρου στην Αίγυπτο είναι επινόηση του ποιητή. Δεν παραδίδεται από καμιά μυθολογική μαρτυρία. Ο Τεύκρος έρχεται από την πόλη. Τα λόγια του περιέχουν ορισμένες συμπληρωματικές σκηνογραφικές πληροφορίες και έμμεσες σκηνοθετικές οδηγίες.
□ *Να εντοπίσετε αυτές τις πληροφορίες.*
- 87-8 Άα! Θεοί:** στο σημείο αυτό ο Τεύκρος αντιλαμβάνεται την παρουσία της Ελένης. Στρέφεται σ' αυτή και παύει να διερευνά την περιοχή.
- 88-104 Θεοί... τα λόγια:** ο Τεύκρος εκφράζει τα συναισθήματα του για την Ελένη. Ό,τι πιστεύει η ηρωίδα για τη στάση των Ελλήνων απέναντί της επιβεβαιώνεται εδώ.
□ *Ποια είναι τα συναισθήματα αυτά και με ποιες λέξεις ή τρόπους τα εκφράζει ο Τεύκρος;*
- 94 με τούτη τη σαΐτα:** δίνεται μια σκηνοθετική πληροφορία. Ο Τεύκρος ετοιμάζεται να χτυπήσει με τη σαΐτα του την Ελένη. Ο ήρωας παρουσιάζεται στην *Ιλιάδα* (Ο 458 κ.ε.) ως καλός τοξότης που ετοιμάζεται να τοξεύσει τον Έκτορα.
- 96-7 για να γευτείς... παρόμοια:** ο Τεύκρος μιλά με ειρωνικό τρόπο. Έντονη τραγική ειρωνεία. Παιχνίδι ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «εἶναι».
- 102-3 η Ελλάδα... μισεί:** ο Τεύκρος εκπροσωπεί όλους τους Έλληνες. Όλοι οι Έλληνες νιώθουν τα ίδια συναισθήματα για την Ελένη. Η γενίκευση καθιστά τραγικότερη τη θέση της ηρωίδας.
- 109-10 Με λένε... θρέψει:** σε αντίθεση με την Ελένη που αυτοσυστήνεται ο Τεύκρος αποκαλύπτει την ταυτότητά του μετά από τις ερωτήσεις της Ελένης.
- 114 Ποιος άλλος:** συνήθως εξοριζόταν κάποιος από τους συμπολίτες του, γιατί θεωρούνταν μολυσμένος μετά από φόνο, ή από τους πλησιέστερους συγγενείς του (ιδίως τον πατέρα) για κάποιο οικογενειακό θέμα.
- 119 Μανία τον ήρε:** τον σχετικό μύθο δραματοποίησε ο Σοφοκλής στην τραγωδία του *Αίας*.

**Πληροφορίες για
τους Έλληνες**

ΤΕ Ξέρεις το τέκνο του Πηλέα, τον Αχιλλέα; 120
ΕΛ Ναι·

πήγε, όπως λεν, μνηστήρας της Ελένης.

ΤΕ Σαν αφανίστηκε, άφησε μεγάλη
για τ' άρματα του αμάχη στους συμμάχους

ΕΛ Και πώς αυτό τον Αίαντα έχει βιάψει;

ΤΕ Σκοτώθηκε που πήρε άλλος τα όπλα.

ΕΛ Και για τις συμφορές εκείνου πάσχεις;

ΤΕ Γιατί δε χάθηκα κι εγώ μαζί του.

ΕΛ Ήσουν λοιπόν στην ξακουσμένη Τροία, ξένε;

ΤΕ Την κούρσεψα, μα πάω κι εγώ χαμένος. 130

ΕΛ Την έκαψαν, την έχουν κάνει στάχτη;

ΤΕ Δε μένει από τα κάστρα της σημάδι.

ΕΛ Δύσμοιρη Ελένη, παν για σένα οι Φρύγες.

ΤΕ Κι οι Έλληνες· τρανό κακό έχει φέρει.

ΕΛ Πόσος καιρός που πήρατε την πόλη;

ΤΕ Εφτά χρονιές περάσαν από τότε.

ΕΛ Και πρώτα πόσο μείνατε στην Τροία;

ΤΕ Πολλά φεγγάρια, δέκα χρόνια ακέρια.

ΕΛ Και την Ελένη πήρατε της Σπάρτης; 140

ΤΕ Την έσυρε ο Μενέλαος απ' την κόμη.

ΕΛ Είδες εσύ τη δύστυχη ή σου το 'παν;*

ΤΕ Με τα ίδια μου τα μάτια, ως βλέπω εσένα.

ΕΛ Σκεφτείτε, μη θεόσταλτη ήταν πλάνη.

ΤΕ Άλλη κουθέντα πιάσε όχι για κείνη.

ΕΛ Κι ό,τι έχεις δει για αλήθεια το λογιάζεις;**

ΤΕ Την είδα εγώ κι ακόμα ο νους τη βλέπει.

ΕΛ Έφτασε με τον άντρα της στο σπίτι;

ΤΕ Μήτε στο Άργος, μήτε στον Ευρώτα.

ΕΛ Άαχ· συμφορά για κείνους που δε στέργεις.

ΤΕ Κι οι δυο χαθήκαν, όπως λέει ο κόσμος. 150

ΕΛ Αντάμα δεν αρμένισαν οι Αργίτες;

ΤΕ Ναι, μα τους χώρισε τρανή φουρτούνα.

ΕΛ Σε ποια μεριά του πέλαγου σκορπίσαν;

ΤΕ Καταμεσίσ στο Αιγαίο, όπως διαβαίνουν.

ΕΛ Δεν είδαν το Μενέλαο από τότε;

ΤΕ Κανείς· νεκρό τον έχουν στην Ελλάδα.

**Πληροφορίες για
την Ελένη**

**Πληροφορίες για
την οικογένειά της**

* *εἶδες σὴ τὴν δύστηνον; ἢ κλύων λέγεις;
ὥσπερ γε σέ, οὐδὲν ᾔσσον, ὀφθαλμοῖς ὄρω·*

** *οὕτω δοκεῖτε τὴν δόκησιν ἀσφαλῆ;
αὐτὸς γὰρ ὅσσοις εἰδόμην· καὶ νοῦς ὀρᾷ.*

- 120 Ξέρεις... Αχιλλέα:** ο Τεύκρος έχει την εντύπωση πως απευθύνεται σε κάποια Αιγύπτια.
- 122 πήγε μνηστήρας στην Ελένη:** ο ισχυρισμός της Ελένης δεν συμφωνεί με την παράδοση. Ο Απολλόδωρος (Βιβλ. 3.10.8) που παραδίδει τον πληρέστερο κατάλογο των μνηστήρων της Ελένης δεν συγκαταλέγει τον Αχιλλέα σ' αυτόν. Ο συσχετισμός της Ελένης με τον Αχιλλέα πηγάζει από την αντίληψη των παραμυθιών ότι ο πιο όμορφος νέος πρέπει να παντρευτεί την πιο όμορφη νέα. Ας ληφθεί υπόψη πως, όταν γινόταν η μνηστεία της Ελένης, ο Αχιλλέας ήταν ακόμη μωρό (ή αγέννητος): πάντως και στον στ. 49-50 η Ελένη αναφέρεται στον Αχιλλέα.
- 124 αμάχη στους συμμάχους:** πρόκειται για τη γνωστή «κρίσιν των όπλων» του Αχιλλέα. Αυτά μετά τον θάνατο του ήρωα δόθηκαν στον Οδυσσέα, πράγμα που πλήγωσε τη φιλοτιμία του Αίαντα και τον οδήγησε στην αυτοκτονία. Σ' αυτό το περιστατικό στηρίζεται το έργο του Σοφοκλή *Αίας*.
☐ *Να συσχετίσετε την «κρίσιν των όπλων» του Αχιλλέα με την «κρίσιν περὶ της καλλίστης» και τη μοίρα του Τεύκρου και της Ελένης.*
- 131 Την έκασαν:** μερικοί θεωρούν αφύσικο το γεγονός ότι η Ελένη δεν γνωρίζει τα σχετικά με την άλωση της Τροίας.
☐ *Από πού θα μπορούσε η ηρωίδα να πληροφορηθεί αυτά;*
- 143 Σκεφτείτε... πλάνη:** η Ελένη θέτει σε δοκιμασία τη δεβαιότητα του Τεύκρου. Έχουμε κι εδώ το παιχνίδι ανάμεσα στην αλήθεια και την πλάνη, την εντύπωση και τη δεβαιότητα που στηρίζει τον μύθο του έργου.
- 146 Την είδα:** η έκφραση θυμίζει τον στίχο του Επίχαρμου «*νοῦς ὄρη... καὶ νοῦς ἀκόνει τᾶλλα κωφὰ καὶ τυφλὰ*» (ἀπόσπ. 29). Η φράση τονίζει την ιδέα ότι ο Τεύκρος είναι απόλυτα βέβαιος πως είδε την Ελένη (βλ. και στ. 142).
- 149 για κείνους:** δεν είναι σαφές σε ποιους αναφέρεται η Ελένη. Είναι δυνατό να αναφέρεται στον εαυτό της και τον Μενέλαο ή μόνο στον εαυτό της.
- 150 Κι οι δυο χαθήκαν:** η πληροφορία αυτή που δίνει ο Τεύκρος είναι η πιο σημαντική για την Ελένη και το δράμα (βλ. και στ. 156).
☐ *Να δικαιολογήσετε αυτή τη θέση.*
- 155 Δεν είδαν... τότε:** επιτείνει περισσότερο την ιδέα ότι οι Έλληνες θεωρούν τον Μενέλαο νεκρό. (βλ. και στ. 148).

Μνηστήρες της Ελένης:

᾽Οδυσσεύς, Διομήδης, ᾽Αντίλοχος, ᾽Αγαπήνωρ, Σθένης, ᾽Αμφίλοχος, Θάλπιος, Μέγης, ᾽Αμφίμαχος, Μενεσθένης, Σχέδιος, Πολύξενος, Πηνέλεως, Αἴας ᾽Οϊλεύς, ᾽Ασκάλαφος, ᾽Ιάλμενος, ᾽Ελεπήνωρ, Εὐμηλος, Πολυποίτης, Λεοντεύς, Ποδαλείριος, Μαχάων, Φιλοκτήτης, Εὐρύπυλος, Πρωτεσίλαος, Μενέλαος, Αἴας ὁ Τελαμώνιος, Τεῦκρος, Πάτροκλος.

Απολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, 3.10.8

- ΕΛ Ὦω δυστυχία· κι η μάνα της Ελένης;
 ΤΕ Τη Λήδα λες; Επήγε πια στον Άδη.
 ΕΛ Για τις ντροπές της κόρης της εχάθη;
 ΤΕ Ναι, μια θηλιά περνώντας στο λαιμό της. 160
 ΕΛ Ζουν του Τυνδάρεω οι δυο γιοι ή δε ζούνε;
 ΤΕ Και ναι και όχι· υπάρχει διπλή φήμη.
 ΕΛ Ποια γνώμη η πιο καλή; Αχ! συμφορές μου·
 ΤΕ Ἄστρα γινήκαν και θεούς τους λένε.
 ΕΛ Καλός αυτός ο λόγος· η άλλη φήμη;
 ΤΕ Πως σκοτωθήκαν για την αδελφή τους.
 Ὅμως τα λόγια φτάνουνε· δε θέλω
 διπλά να κλαίω γι' αυτά και να στενάζω.
 Σκοπός μου που ήρθα στο παλάτι ετούτο
 είναι να δω τη μάντισσα Θεονόη· 170
 δοήθησέ με εσύ μαντείες να πάρω
 με πρίμο αγέρι πώς θα ταξιδέψω,
 στη θαλασσόζωστη να φτάσω Κύπρο,*
 που με χρησμό με πρόσταξεν ο Φοίβος
 μια πόλη εκεί να ιδρύσω κατοικώντας
 και να την ονομάσω Σαλαμίνα,
 το πατρικό νησί μου έτσι τιμώντας.
 ΕΛ Θα σ' οδηγήσει το ίδιο το ταξίδι·
 μα φύγε, ξένη, γρήγορα απ' τη χώρα,
 ο γιος πριν σ' αντικρίσει του Πρωτέα 180
 που βασιλεύει εδώ· πήγε κυνήγι
 με τα σκυλιά του· κι όποιον θα πετύχει
 Ἕλληνα τον σκοτώνει. Την αιτία
 μη θέλεις να τη μάθεις· δε στη λέω·
 έπειτα και σε τι θα σ' ωφελούσα;
 ΤΕ Γυναίκα, μίλησες σωστά· μακάρι
 τη χάρη σου οι θεοί να ξεπληρώσουν.
 Είσαι όμοια στο κορμί με την Ελένη,
 μα δεν της μοιάζεις στην ψυχή. Να πάει
 κατά χαμού, ποτέ της στον Ευρώτα 190
 μη φτάσει εσύ καλό να βλέπεις πάντα.
 ΕΛ Σε τι κλάμα θαθύ να ξεσπάσω, που θλίψη τρανή
 την ψυχή μου πλακώνει με πόνο μεγάλο κι ασήκωτο;
 Ποιο μοιρολόγι να πιάσω
 με θρήνους, με δόγγους, με δάκρυα;

* ἐς γῆν ἑναλίαν Κύπρον, οὗ μ' ἐθέσπισεν
 οἰκεῖν Ἀπόλλων, ὄνομα νησιωτικὸν
 Σαλαμῖνα θέμενον τῆς ἐκεῖ χάριν πάτρας·

- 160 Ναι... λαιμό της:** η αυτοκτονία της Λήδας φαίνεται πως είναι επινόηση του Ευριπίδη.
- 161 Οι δυο γιοι:** εννοεί τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη.
- 162 και ναι και όχι:** ο Ευριπίδης αρέσκεται τις αινιγματικές απαντήσεις. Στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις*, όταν η Ιφιγένεια ρωτά τον Ορέστη αν αυτός ζει κάπου, απαντά «οὐδαμοῦ καὶ πανταχοῦ» (στ. 568)
- 164 Ἄστρα γινήξαν:** πρόκειται για ένα γνωστό μεταομηρικό μύθο που ταυτίζει τους Διόσκουρους με τον αστερισμό των Διδύμων.
- 166 σκοτωθήκαν για την αδελφή τους:** η παραλλαγή αυτή δεν συναντάται αλλού. Ο Ευριπίδης τροποποιεί τον μύθο, για να πετύχει τους δραματικούς του στόχους.
- 169 Σκοπός... ετούτο:** οι κανόνες της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας επιβάλλουν στα πρόσωπα που συμμετέχουν στη δράση να δικαιολογούν την παρουσία τους. Ο Τεύκρος δικαιολογεί εδώ την άφιξή του στην Αίγυπτο.
- 170 τη μάντισσα Θεονόη:** η μετάδοση του Τεύκρου στην Αίγυπτο, για να συμβουλευτεί τη Θεονόη, είναι επινόηση του Ευριπίδη. Ο ποιητής αποδίδει στη Θεονόη μεγάλη φήμη, για να καταστήσει το κίνητρο του Τεύκρου πειστικότερο.
- 175 μια πόλη εκεί να ιδρύσω:** πολλοί πιστεύουν πως ο ποιητής παρεμβάλλει το επεισόδιο με τον Τεύκρο, για να θυμίσει στους Αθηναίους, μετά ακριδώς από την πανωλεθρία που έπαθαν στη Σικελία, τον Ευαγόρα τον Α΄, βασιλιά της κυπριακής Σαλαμίνας και απόγονο των Τευκριδών, έναν παλιό ευεργέτη και σύμμαχό τους, για να τους εμψυχώσει.
- 178 Θα σ' οδηγήσει... ταξίδι:** η Ελένη εννοεί πως ο Απόλλων θα φροντίσει να εκπληρώσει τον χρησμό του, όπως πρέπει.
- 183 Έλληνα τον σκοτώνει:** μια παρόμοια ιδέα υπάρχει στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* (στ. 38-9).
- 184 δε στη λέω:** προφανώς ο Ευριπίδης δεν θέλει να παρατείνει τον διάλογο ανάμεσα στον Τεύκρο και την Ελένη. Από τον μονόλογο της Ελένης (στ. 77) και τις δηλώσεις του Θεοκλύμενου (στ. 1297) φαίνεται πως ο φόδος του είναι μήπως κάποιος Έλληνας απαγάγει την Ελένη.

Ο Τεύκρος αποχωρεί από τη δεξιά ως προς τον θεατή πάροδο. Τα τελευταία του λόγια τονίζουν την αντίθεση ανάμεσα στο «φαίνεσθαι» και το «είναι» και δημιουργούν τραγική ειρωνεία.

Από την παράσταση του Εθνικού Θεάτρου (1962)

Κρατήρας (5ου αι. π.Χ)
Η γέννηση της Ελένης από το αυγό (Μουσείο Βόννης)

Πάροδος (196-436)

«*Η πρώτη λέξις ὅλη χοροῦ*»
(Αριστ. *Ποιητ.* 1452 b)

Η πάροδος σε αυτό το έργο περιλαμβάνει έναν κομμό που γίνεται «*δι' αμοιδαίων*» μεταξύ της Ελένης και του Χορού. Μετά από μία προωδό (στ. 192-5) ακολουθούν δύο στροφικά ζεύγη (στρ. α' 196-209-αντ. α' 210-23 και στρ. β' 224-43-αντ. β' 244-63) και η επωδός (στ. 264-88) που ψάλλεται από την Ελένη. Τον κομμό ακολουθεί ένας ρητορικός μονόλογος της Ελένης (στ. 289-345) και ένας διάλογος μεταξύ αυτής και του Χορού (στ. 346-71). Η πάροδος κλείνει με ένα «αμοιδαίο» ανάμεσα στην Ελένη και τον Χορό (στ. 372-436). Η «τριαδική» αυτή σύνθεση της παρόδου την καθιστά ιδιότυπη και ενδιαφέρουσα από τεχνική άποψη.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

Πάροδος (στ.196-436)

Πρόσωπα: Ελένη - Χορός

	ΕΛΕΝΗ	
Στρ. α΄	Σειρήνες, πτερωτές κόρες της Γης, ελάτε με φόρμιγγες, φλογέρες λωτοκάμωτες, με αυλούς συντρόφισσες στον πόνο μου, ζυγιάζοντας συνταιριαστούς θρήνους στα μαύρα μου δεινά. 200 Στις συμφορές μου δάκρυα να 'στέλνε η Περσεφόνη, λυπητερούς, μακρόσυρτους σκοπούς να συνοδέψουνε τα κλάματά μου κι από με να πάρει σαν αντίχαρη στ' ανήλιαγα παλάτια της πικρό πικρό τραγούδισμα για τους βαριόμοιρους νεκρούς.	
	ΧΟΡΟΣ	
Αντ. α΄	Κοντά στη γαλανή ακροθαλασσιά 210 σε τρυφερά καλάμια απάνω και στη σγουρή τη χλόη κάποτες άπλωνα ρούχα κόκκινα στον ήλιο να τα στεγνώσουν οι χρυσές αχτίδες· τότε άκουσα μια πονεμένη δαθιά φωνή, σπαραχτική, σα δογγητό και μοιρολόι, καθώς μια νύμφη, μια νεράιδα τρέχει θρηνώντας στα βουνά ή μέσα στις βραχοσπηλιές 220 σκούζει και στηθοδέρνεται, γιατί σε στρώμα ερωτικό τραχιά τη σέρνει ο Πάνας.	

Στροφή α' (στ. 196–209)

- 196 Σειρήνες:** οι Σειρήνες ζούσαν σε ένα νησί που δεν απείχε πολύ από το σημείο όπου ζούσαν η Σκύλλα και η Χάρυβδη και απειλούσαν τους ναυτιλλομένους. Είχαν πρόσωπο παρθένας και σώμα πουλιού με φτερά. Στον Όμηρο (Οδ.μ 44-55) παρουσιάζονται να θέλγουν τους παραπλέοντες με το γλυκό τους τραγούδι. Μερικοί πιστεύουν πως οι Σειρήνες ήταν ψυχές των νεκρών με μορφή πουλιού που προσπαθούσαν να παρασύρουν τους ανθρώπους στον Κάτω Κόσμο.
- 197 φόρμιγγες:** η *φόρμιγξ* ήταν το αρχαιότερο από τα έγχορδα όργανα των Ελλήνων. Ήταν ένα είδος κιθάρας και στον Όμηρο αναφέρεται ως *κίθαρις*.
- 198 με αυλούς:** ο αυλός ήταν πνευστό μουσικό όργανο όμοιο με φλογέρα. Πολλές φορές κατασκευάζονταν από ξύλο λωτού της Λιδύης.
- 202 Περσεφόνη:** οι Σειρήνες συνδέονται στενά με την Περσεφόνη. Σύμφωνα με μια παράδοση δοήθησαν στην απαγωγή της Περσεφόνης και γι' αυτό η Δήμητρα τις καταράστηκε και τους έδωσε το φτεροφόρο σχήμα. Σύμφωνα με άλλη παράδοση οι ίδιες ζήτησαν τα φτερά, για να μπορέσουν να ψάξουν πιο αποτελεσματικά για την ανεύρεση της Περσεφόνης που είχε απαχθεί. Ο δεσμός τους με την Περσεφόνη υποδηλώνει τη σχέση τους με τον Κάτω Κόσμο.
- *Na δοθεί ιδιαίτερη σημασία στο λεξιλόγιο και τους εκφραστικούς τρόπους με τους οποίους εκφράζεται η συναισθηματική φόρτιση της ηρωίδας.*

Αντιστροφή α' (στ. 210–23)

- 210 Κοντά.....:** υπάρχει η άποψη ότι σ' αυτό το σημείο εισέρχεται ο Χορός στην ορχήστρα (αρχή παρόδου). Όπως συνηθίζεται, ο Χορός δικαιολογεί την εμφάνισή του.
- 218 νεράιδα:** το αρχαίο κείμενο έχει τη λέξη *Ναῖς*. Οι Ναϊάδες ήταν νύμφες του υγρού στοιχείου.
- 223 ο Πάνας:** ο Πάνας ήταν θεός των βοσκών και των κοπαδιών και λατρευόταν αρχικά στην Αρκαδία. Παρουσιάζεται ως δαίμονας με κέρατα, μισός άνθρωπος και μισός τράγος. Διακρίνεται για την ευκινησία, την ταχύτητα και την αστείρευτη σεξουαλική δραστηριότητα. Όποιον καταδίωκε περιερχόταν σε κατάσταση πανικού (<Πάν). Η εικόνα και η παρομοίωση είναι πολύ παραστατική.
- *Na προσέξετε τις δύο αντίθετες καταστάσεις που διώνει ο Χορός.*

Στρ. 6'

ΕΛ Γυναίκες της Ελλάδας, αχ!
κούρσεμα καραδιού βαρβαρικού,
ήρθε ένας ναύτης Αχαιός,
ήρθε και πόνους μου 'φερε
βαριούς στους πόνους που έχω.
Την γκρεμισμένη τώρα Τροία
την τρώει ανέλεη φωτιά· 230
φταίω εγώ για τόσους φόνους
και τ' όνομά μου, που ένα πλήθος
σώριασε δυστυχίες. Η Λήδα
πέρασε βρόχο στο λαιμό της
και πέθανε για τις ντροπές μου.
Στο πέλαο, παραδέροντας,
ο άντρας μου είναι πια χαμένος·
ο Κάστορας κι ο Πολυδεύκης,
διπλό καμάρι της πατρίδας, 240
έγιναν άφαντοι κι αφήσαν
έρημες τις παλαιίστρες, πλάι
στις καλαμιές του Ευρώτα, δίχως
αλόγων ποδοβολητά.

Αντ. 6'

ΧΟ Άα! Τύχη πολυστέναχτη
και πικραμένη μοίρα που έχεις!
Αγλύκαντη ζωή από τότε
που σ' έσπειρεν ο Δίας, όταν
σαν κύκνος λευκοπτέρουγος
αστράφτοντας μες στον αιθέρα
μπήκε στης μάνας σου τον κόρφο. 250
Ποια συμφορά σου λείπει τάχα;
Ποια δυστυχία δεν έχεις υποφέρει;
Κρεμάστηκε η μητέρα σου,
τα δυο σου αδέρφια, δίδυμα του Δία
δλαστάρια, δε χαρήκαν τη ζωή τους.
Δε βλέπεις την πατρίδα πια
κι ολούθε λεν στις πολιτείες
πως μ' ένα δάρδαρο, κυρά μου,
σ' άτιμο πλάγιασες κρεβάτι.
Πνίγηκε μες στα κύματα ο καλός σου, 260
κι ούτε ποτέ στο πατρικό
παλάτι σου χαρά θα δώσεις
και στης Χαλκίοικης το ναό.

Στροφή 6' (στ. 224–43)

- 224 Γυναίκες:** η Ελένη δίνει μια σημαντική πληροφορία για τη σύνθεση του Χορού. Σε παρόμοιες περιπτώσεις ο ίδιος ο Χορός αυτοσυστήνεται. Ελληνίδες γυναίκες αποτελούν τον Χορό και στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* (στ. 63-4).
□ *Να συζητήσετε την επιλογή του ποιητή. Γιατί Ελληνίδες και γιατί γυναίκες;*
- 229-43 Την γκρεμισμένη... ποδοβολητά:** συνοπτική λυρική επανάληψη των συμφορών που βρήκαν την Ελένη.
- 232 τ' όνομά μου:** υπόκειται κι εδώ η αντίθεση ανάμεσα στο *όνομα* και το *σώμα*, το *φαίνεσθαι* και το *εἶναι*. Η αντίθεση αυτή τονίζει τη ματαιότητα και την αφροσύνη των πολέμων οι περισσότεροι από τους οποίους γίνονται για μάταια και ασήμαντα πράγματα, «*νεφέλης... πέρι*».

Αντιστροφή 6' (στ. 244–63)

- 244-5 τύχη/ μοίρα:** τα λόγια του Χορού ανακαλούν την ομηρική αντίληψη για τις πρωταρχικές δυνάμεις του Σύμπαντος (*κῆρ*, *Ιλ.* ψ 79) που προκαθορίζουν τη ζωή του ανθρώπου μόλις γεννηθεί.
- 248 κύκνος:** ο Χορός ακολουθεί την εκδοχή ότι η Ελένη κατάγεται από τον Δία και τη Λήδα. Την εκδοχή αυτή ανέφερε με κάποιο σκεπτικισμό η Ελένη στο στ. 21.
- 253-9 Κρεμάστηκε... κρεβάτι:** ο Χορός σε εκδήλωση συμπάθειας επαναλαμβάνει τις ιδέες που ανέπτυξε η Ελένη στους στ. 227 κ.ε. Τα λόγια αυτά στο στόμα του Χορού αποκτούν άλλη διάσταση.
□ *Νομίζετε πως η επανάληψη των ίδιων ιδεών είναι τεχνική αδυναμία του ποιητή;*
- 259 σ' άτιμο:** είναι το ηθικό πρόβλημα που βασανίζει περισσότερο από κάθε τι άλλο την ηρωίδα και τονίζει την τραγικότητα της θέσης της (βλ. στ. 78-82).
- 260 Πνίγηξε:** ο Χορός δέχεται και ενισχύει την άποψη της Ελένης (στ. 237) που προκλήθηκε από την πληροφορία του Τεύκρου (στ. 156). Πρόκειται για μια ενδεικτική κλιμάκωση αυτής της ιδέας που δυσκολεύει την πραγματοποίηση της αναγνώρισης του Μενελάου από την Ελένη.
- 261 κι ούτε ποτέ...:** έντονη δραματική ειρωνεία. Η εξέλιξη του μύθου οδηγεί αλλού τα πράγματα.
- 263 Χαλκίοικης:** πρόκειται για τον ναό της Πολιούχου ή Χαλκιοίκου Αθηνάς που λατρευόταν στη Σπάρτη. Ο ναός λεγόταν Χαλκίοικος, γιατί ολόκληρος ή το τέμπλο του ή οι πύλες του ήταν από χαλκό. Σύμφωνα με τον Πausanias (3. 17. 2) τον είχε οικοδομήσει ο αρχιτέκτονας Γιτιάδας. Σ' αυτόν είχε καταφύγει ο Σπαρτιάτης βασιλιάς Πausanias, για να δρει άσυλο, όταν κατηγορήθηκε για προδοσία (Θουκ. 1. 134).

Επώδός

ΕΛ Ποιος Ἕλληνας ἢ Τρωαδίτης
πελέκησε το πένκο εκείνο
που ἔφερε τόσα δάκρυα στην Τροία;
Καράδι συμφοράς ο Πάρης
φτιάχνοντας απ' αυτό εταξίδεψε
με το βαρβαρικό σκαρί του
κι αρμένισε στη χώρα μου 270
γι' αυτή τη δύσμοιρη ομορφιά,
τον έρωτά μου να κερδίσει.
Μαζί του η φόνισσα και δολοπλόκα
Κύπριδα, στο χαμό οδηγώντας
Δαναούς και Πριαμίδες· δύστυχη που ἔμαι!
Κι απ' το χρυσό θρόνι της Ἡρα,
του Δία η σεβαστή γυναίκα,
το φτεροπόδη έστειλε Ερμή.
Κι ως έκοδα μες στην ποδιά μου*
τριαντάφυλλα δροσάτα, στη Χαλκίοικη 280
δώρο την Αθηνά για να τα πάω,
μ' άρπαξε αυτός κι απ' τον αιθέρα εδώ
στον άχαρο μ' έφερε τόπο
τη δόλια, αιτία για να σφαχτούν
οι Ἕλληνες κι οι Πριαμίδες.
Και τ' όνομά μου ντροπιασμένη,
ψεύτικη το λερώνει φήμη
πλάι στου Σιμόεντα τα νερά.

* ὅς με γλοερὰ δρεπομένην
ἔσω πέπλων ῥόδεα πέταλα,
Χαλκίοικον ὥς Ἀθάναν μόλοιμ'
ἀναρπάσας δι' αἰθέρος...

Επωδός (στ. 264–88)

- 265** **πελέκησε το πένυκο:** ο Όμηρος (*Ιλ. Ε* 59-64) αναφέρει πως ο Φέρεκλος, γιος του Αρμονίδη, ναυπήγησε το πλοίο με το οποίο ο Πάρις απήγαγε την Ελένη, όπως και όλα τα αρχέκακα καράδια των Τρώων. Ο Αρίσταρχος παραδίδει πως ο ίδιος ο Αρμονίδης κατασκεύασε τον στόλο των Τρώων, ενώ μια παράδοση αναφέρει πως ο κατασκευαστής ήταν Έλληνας. Η φράση θεωρείται «ορθή ψυχολογική έκφραση απελπισίας».
- 286** **Και τ' όνομά μου...φήμη:** τονίζεται η ιδέα του «ονόματος» της Ελένης, που αντιτίθεται στο «σώμα» της.
□ Παρακολουθήστε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής χειρίζεται τη λέξη «όνομα» και τη συναισθηματική φόρτιση που αυτό προκαλεί.
- 273-88** **Μαζί του... τα νερά:** επανάληψη των περιπετειών που ανέπτυξε η Ελένη στους στ. 21-59 στον πρόλογο. Εδώ ενσωματώνεται σε ένα θρήνο το μοτίβο του «ειδώλου».

Ερυθρόμορφος αμφορέας (5ου αι. π.Χ.). Η συνάντηση της Ελένης και του Πάρι.
(Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθήνας)

**Οι συμφορές
της Ελένης**

- ΧΟ Ξέρω, σε ζώνουν συμφορές· μα πρέπει*
με υπομονή τις πίκρες να δαστάζεις 290
- ΕΛ Καλές μου, με ποια δέθηκα εγώ μοίρα;
Με γέννησε η μητέρα μου σαν κάτι
παράξενο; Καμιά Ελληνίδα ή ξένη
ποτές αυγό πουλιού δεν έκανε όπως
εμένα η Λήδα από το Δία, ως λένε.
Αλλόκοτη κι ολάκερη η ζωή μου·
δυο οι φταίχτες, η Ήρα κι η ομορφιά μου.
Αχ! να σβηγόνουν πάλι σαν εικόνα
κι αντί για την ωραία θωριά μου ετούτη 300
μεγάλη ασκήμια να 'χα, να ξεχνούσαν
την τωρινή μου οι Έλληνες τη φήμη
κι ό,τι καλό δικό μου να κρατούσαν,
όπως θυμούνται τώρα το κακό. Όποιος
έχει μια συμφορά θεοσταλμένη,
το χτύπημα βαρύ, μα το υποφέρει·
όμως πολλά δεινά με ζώνουν. Δίχως
να φταίω με κακολογούν· ετούτο
χειρότερο είναι απ' την αλήθεια, πράξεις
να σου φορτώνουν που δεν έχεις κάνει.
Μ' έριξαν οι θεοί απ' την πατρίδα 310
σε δάρβαρες συνήθειες, χωρίς φίλους,
κι ενώ ήμουν λεύτερη, έχω γίνει σκλάβα·
οι δάρβαροι όλοι δούλοι, εξόν ο αφέντης.**
Κι η άγκυρα που μου δάσταε τις ελπίδες,
πως κάποια μέρα ο άντρας μου θα 'ρχόταν
να με λυτρώσει απ' τα δεινά μου, πάει,
δεν είναι ζωντανός, το φως δε βλέπει.
Χάθηκε η μάνα μου κι εγώ φονιάς της·
άδικα, μα δαραίνει εμέ το κρίμα·
η κόρη μου, καμάρι του σπιτιού μου, 320
κακογερνάει ανύπαντρη, παρθένα·
τα δυο μου αδέρφια, οι Διόσκουροι, πεθάναν.

* σύμφορον δέ σοι
ὥς ῥᾶστα τ' ἀναγκαῖα τοῦ βίου φέρειν·

** τὰ δαρδάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

- 289** **Ξέρω:** ο Χορός, πέρα από τις πληροφορίες που του έδωσε η Ελένη για τις συμφορές που έπληξαν την οικογένειά της, γνωρίζει τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται αυτή εξαιτίας της πίεσης που της ασκεί ο Θεοκλύμενος.
- 291** **ποια... μοίρα:** ο Χορός στους στ. 244-5 μίλησε για «τύχη πολυστέναχτη» και «πικραμένη μοίρα».
- 294** **αυγό:** έχουμε την αρχαιότερη μαρτυρία για τη γέννηση της Ελένης από το... αυγό πουλιού που έκανε η Λήδα μετά την ένωσή της με τον Δία ο οποίος μεταμορφώθηκε σε κύκνο. Ο Πανσανίας (3.16.1) αναφέρει πως είδε αυτό το αυγό κρεμασμένο από την οροφή του ιερού της Ιλάρειας και Φοίδης στη Λακωνία και τυλιγμένο σε πανιά.
- 297** **ομορφιά μου:** εδώ υπόκειται η ηθική του «μηδέν άγαν». Η υπερβολική ομορφιά της Ελένης, μια θετική ιδιότητα, της προκάλεσε πλήθος συμφορές, όπως η υπερβολική σοφία του Οιδίποδα με την οποία έλυσε το αίνιγμα της Σφίγγας, τον οδήγησε σε μεγάλες περιπέτειες (βλ. και στ. 31, 271).
 □ Παρακολουθήστε την εξέλιξη του μοτίβου της ομορφιάς.
- 298** **Αχ! να σδηνόμουν:** πολλοί διακρίνουν στον μονόλογο της Ελένης κάποιο «ρητορικό αυτοσαρκασμό». Ο ρητορισμός φαίνεται και από το άφθογο γνωμολογικό στοιχείο που απαντά στα λόγια της ηρωίδας.
- 298-303** **Αχ!... το κακό:** πρόκειται εδώ για τη σύγκρουση των υλικών και ηθικών στοιχείων, της ομορφιάς και της αξιοπρέπειας. Η επιλογή της Ελένης μαρτυρεί την ηθική της ποιότητα.
- 310** **Μ' έριξαν:** βασική ιδέα του έργου είναι αυτή του «νόστου». Η επιθυμία της Ελένης να επιστρέψει στην πατρίδα της εμφανίζεται αρκετά έντονη. (Βλ. και στ. 256).
- 312** **σκλάβοι:** και η Ανδρομάχη στον πρόλογο της ομώνυμης τραγωδίας (στ. 12-3) λέει «αὐτὴ δὲ δούλῃ τῶν ἐλευθερωτάτων/ οἴκων νομισθεῖσα» (=κι εγώ η ίδια που θεωρήθηκα δούλη ενός οίκου πάρα πολύ ελεύθερου).
- 313** **οι δαρδάροι:** τονίζεται μια άλλη ιδέα του έργου: η ανωτερότητα των Ελλήνων έναντι των δαρδάρων.
- 314-22** **Κι η άγκυρα... πεθάναν:** επανάληψη των γνωστών συμφορών που έπληξαν την οικογένεια της Ελένης (βλ. και στ. 155 κ.ε., 224 κ.ε., 253 κ.ε.)
- 320** **κόρη μου:** πρόκειται για την Ερμιόνη που είχε αποκτήσει η Ελένη με τον Μενέλαο. Η Ελένη συμπεραίνει για την τύχη της, αφού μέχρι τώρα δεν έχει ακούσει τίποτε γι' αυτή.
- 322** **πεθάναν:** η σκέψη της Ελένης στρέφεται γύρω από την αρνητική εκδοχή που ανέφερε ο Τεύκρος στον στ. 166 για την τύχη των Διόσκουρων (βλ. και στ. 240, 254).

**Οι συμφορές
της Ελένης**

ΕΛ Κι εγώ που συμφορές με ζώνουν τόσες,
ενώ είμαι ζωντανή, νεκρή λογιέμαι.
Και τελευταίο αυτό, στη Σπάρτη αν πάω,
δε θα μ' αφήσουν να διαδώ τις πύλες,
θαρρώντας πως εχάθηκ' η Ελένη
της Τροίας με το Μενέλαο. Τι εκείνος
αν ζούσε, θα με γνώριζε απ' τα κρύφια
σημάδια, μοναχά γνωστά στους δυο μας. 330
Δε γίνεται όμως τούτο, ουδέ θα γίνει.
Γιατί λοιπόν να ζω; Τι με προσμένει;
Για να γλιτώσω από τα δάσανά μου,
να παντρευτώ ένα δάρδαρο και πλούσια
ζωή μαζί του να περνώ; Η γυναίκα*
σα θα δεχτεί έναν άντρα που δε στέργει,
δεν έχει σέβας διόλου στον εαυτό της.
Πιο καλά θάνατος, μα να' ναι ωραίος.
Το κρέμασμα ντροπή, κι οι δούλοι ακόμα**
τέτοιο χαμό για αισχρό τον λογαριάζουν. 340
Έχει αρχοντιά κι ευγένεια το μαχαίρι
κι απ' τη ζωή γοργά ξεφεύγεις. Έχω
τόσο βαθιά στη δυστυχία δουλιάξει·
σ' άλλες γυναίκες η ομορφιά χαρίζει***
χαρά, το χαλασμό σε μένα μόνο.

* ... ἄλλ' ὅταν πόσις πικρὸς
ξυνῇ γυναικί, καὶ τὸ σῶμ' ἐστὶν πικρόν·
θανεῖν κρᾶτιστον·

** ἀσχήμονες μὲν ἀγχόναι μετάρσιοι,
κὰν τοῖσι δούλοις δυσπρεπὲς νομίζεται·

*** αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι διὰ τὸ κάλλος εὐτυχεῖς
γυναῖκες, ἡμᾶς δ' αὐτὸ τοῦτ' ἀπώλεσεν.

- 324** **ενώ είμαι ζωντανή, νεκρή λογιέμαι:** αναφορά στην πληροφορία που έδωσε στην Ελένη ο Τεύκρος στον στ. 150. Τονίζεται η τραγικοκωμική κατάσταση που δημιουργεί το μοτίβο του «ειδώλου».
- 325** **στη Σπάρτη αν πάω:** η μοίρα της Ελένης μοιάζει με τη μοίρα του Τεύκρου. Και αυτός δεν μπόρεσε να επιστρέψει στην πατρίδα του για διαφορετικό δέδαια λόγο (στ. 113). Και ο Οιδίπους στον *Οιδίποδα Τύραννο* (στ. 822-5) λέει σε μια στιγμή απόγνωσης «δεν είμαι από τη φύση μου κακούργος, δεν είμαι εντελώς ανόσιος; Αφού πρέπει να φύγω και φεύγοντας να μην μπορώ να δω τους συγγενείς μου μήτε και στην πατρίδα να πατήσω...».
- 329-30** **απ' τα κρύφια/ σημάδια:** σύμφωνα με τον Αριστοτέλη (*Ποιητ.* 1454 b) η αναγνώριση δύο προσώπων στην αρχαία ελληνική τραγωδία μπορεί να γίνει και με «σημεία». Αυτά διακρίνονται σε «σύμφυτα», αυτά δηλ. που έχει κάποιος από τη γέννησή του, και σε «επίκτητα», όπως είναι οι ουλές, τα δαχτυλίδια, τα περιδέραια κ.λπ. Περίφημη είναι η ουλή στο πόδι του Οδυσσέα που προκλήθηκε από δάγκωμα αγριόχοιρου. Από αυτή την ουλή η Ευρύκλεια αναγνώρισε τον Οδυσσέα (*Οδ.* τ 386-502). Γνωστή είναι ακόμη η ουλή στο πόδι του Οιδίποδα (*Σοφ. Οιδ. Τυρ.* 1031-6).
- 331** **ουδέ θα γίνει:** η πίστη της ηρωίδας έρχεται σε αντίθεση με την εξέλιξη του μύθου. Τούτο δημιουργεί έντονη δραματική ειρωνεία (βλ. και στ. 261-2). Η επιμονή σε αυτή την ιδέα θα καταστήσει πιο αποτελεσματική από δραματική άποψη τη μεταστροφή των πραγμάτων.
- 332** **Γιατί λοιπόν να ζω:** η ερώτηση μοιάζει με αυτή των στ. 68-9 και έχει την ίδια σημασία από δραματική άποψη.
- 338** **Πιο καλά θάνατος:** η Ελένη εκφράζει και εδώ την ηρωική αντίληψη σύμφωνα την οποία είναι προτιμότερος ο έντιμος θάνατος από την αίσχρη ζωή. Και η Αντιγόνη στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή (στ. 97) λέει στην αδελφή της Ισμήνη, όταν αποφασίζει να θάψει τον αδελφό της Πολυνείκη με κίνδυνο της ζωής της, «*πείσομαι γάρ ού/ τοσοῦτον οὐδὲν ὥστε μὴ οὐ καλῶς θανεῖν*» (=γιατί δεν θα πάθω τίποτα τόσο σοβαρό, ώστε να μην πεθάνω με έντιμο τρόπο. Βλ. και στ. 78-82).
- 339** **Το κρέμασμα ντροπή:** με απαγχονισμό πεθαίνει η Ιοκάστη στον *Οιδίποδα Τύραννο* και η Αντιγόνη στην ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή. Με μαχαίρι αυτοκτονεί ο Αίας στο ομώνυμο έργο του Σοφοκλή και ο Αίμων στην *Αντιγόνη* του ίδιου ποιητή.
- 342-3** **Έχω... δουλιάξει:** αντιηρωική στάση που όμως δείχνει το μέγεθος της δυστυχίας της Ελένης. Είναι συνηθισμένο στην αρχαία ελληνική τραγωδία, όταν ο ήρωας φθάνει σε αδιέξοδο, να επιζητεί τη λύτρωση μέσω του θανάτου.

**Η παρέμβαση
του Χορού**

ΧΟ Όποιος και να' ναι, Ελένη, ο ξένος, όσα
διηγήθηκε, γι' αλήθεια μην τα πάρεις.
ΕΛ Μου το 'πε καθαρά, ο Μενέλαος πάει.
ΧΟ Συχνά οι αλήθειες ψέμα καταντούνε.*
ΕΛ Μα και συχνά τ' αντίθετο συμβαίνει. 350
ΧΟ Γυρίζει στο κακό μονάχα ο νους σου.
ΕΛ Φόβος βαρύς κι ασήκωτος με ζώνει.
ΧΟ Απ' το παλάτι σ' αγαπάει κανένας;
ΕΛ Όλοι· εξόν αυτός που ταίρι του με θέλει.
ΧΟ Να τι θα κάνεις· άφησε τον τάφο...
ΕΛ Που θες να φτάσεις; Τι με συμβουλεύεις;
ΧΟ Να πας μες στο παλάτι και την κόρη
της πελαγίσιας νύμφης, τη Θεονόη
που όλα τα γνωρίζει, να ρωτήσεις 360
ο άντρας σου αν ακόμα ζει ή δε βλέπει
το φως του ήλιου πια. Κι όταν θα πάρεις
σίγουρες προφητείες, μπορείς τότε
να χαίρεσαι ή να κλαις. Προτού να ξέρεις,
ποιο τ' όφελος να θλίδεσαι; Άκουσέ με·
άσε τον τάφο, πήγαινε σ' εκείνη
και θα τα μάθεις όλα· αφού 'ναι κάποιος
στο σπίτι να σου πει όλη την αλήθεια,
τι ψάχνεις μακριά; Μαζί σου θέλω
να 'ρθώ κι εγώ εκεί μέσα, τις μαντείες
ν' ακούσω της παρθένας· οι γυναίκες** 370
πρέπει να δοθούν η μια την άλλη.

* *πόλλ' ἄν γένοιτο καὶ διὰ ψευδῶν ἔπη.
καὶ τᾶμπαλιν γε τῶνδ' ἀληθεία σαφῆ.*

** *γυναῖκα γὰρ δὴ συμπονεῖν γυναικὶ χρή.*

- 347 γι' αλήθεια μην τα πάρεις:** σε αντίθεση με την Ελένη που είναι συναισθηματικά φορτισμένη, ο Χορός διατηρεί την ψυχραιμία και νηφαλιότητά του και κάνει συνετές προτάσεις. Διατηρείται έτσι κάποια ισορροπία στο δράμα.
- 354 εξόν αυτός που ταίρι του με θέλει:** η Ελένη εννοεί τον Θεοκλύμενο. Αυτός δεν αγαπά την Ελένη, γιατί αντιστέκεται στην επιθυμία του να την κάνει γυναίκα του.
- 357 Να πας μες στο παλάτι:** ο Χορός συμπεριφέρεται εδώ ως υποκριτής και προσπαθεί να αλλάξει τη ροή των γεγονότων. Η πρότασή του δίνει ώθηση στην εξέλιξη του μύθου.
- 359 που όλα τα γνωρίζει:** η πρόταση τονίζει τη μαντική ικανότητα της Θεονόης και δίνει εγκυρότητα στην επικείμενη άποψή της. Για τη μαντική ικανότητα της Θεονόης έγινε λόγος στους στ. 15-6 και 167-8.
☐ Παρακολουθήστε τον ρόλο που διαδραματίζει η Θεονόη στο έργο.
- 365 άσε τον τάφο:** σκηνοθετική πληροφορία. Η Ελένη εξακολουθεί να κάθεται στον τάφο του Πρωτέα.
- 368-9 Μαζί σου θέλω να 'ρθώ:** προοικονομείται η αποχώρηση του Χορού από την ορχήστρα και προετοιμάζεται η εμφάνιση του Μενελάου.
☐ Γιατί ο Ευριπίδης απομακρύνει και τον Χορό από την ορχήστρα; Ποια θεατρική αναγκαιότητα το επιβάλλει;
- 370-1 οι γυναίκες... την άλλη:** ένα παρόμοιο επιχείρημα χρησιμοποιεί η Ιφιγένεια στην *Ιφιγένεια την εν Ταύροις* του Ευριπίδη (στ. 1061-2), όταν επιδιώκει να εξασφαλίσει τη συνεργασία του Χορού: «γυναῖκες, ἐσμέν, φιλόφρον, ἀλλήλαις γένος/ σφύζειν τε κοινὰ πράγματ' ἀσφαλέσταται» (=γυναίκες όλες είμαστε μ' ἀγάπη ανάμεσά μας/ και έμπιστες πάρα πολύ σ' όλα τα πράγματά μας).
☐ Να σχολιάσετε την αλληλεγγύη μέσω του φύλου που προσπαθεί να εξασφαλίσει η Ελένη.

**Η αγωνία της
Ελένης**

- ΕΛ Σωστές, καλές μου, οι συμβουλές σας·
εμπρός εμπάτε στο παλάτι
να μάθετε ποιοι αγώνες
με καρτερούν ακόμα.
- ΧΟ Με χαρά δέχομαι το κάλεσμά σου.
- ΕΛ Ω! μαύρη μέρα.
Τάχα ποιο θλιβερό μαντάτο
θ' ακούσω η δύστυχη ;
- ΧΟ Μην προμαντεύεις συμφορές
κι από τα πριν θρηνολογείς. 380
- ΕΛ Τι να' χει πάθει ο δόλιος μου άντρας;
Το φως του ήλιου τάχα θα το βλέπει,
το τέθριππό του το άρμα και των άστρων
τους δρόμους ή με τους νεκρούς
δαθιά στην κατωγή
τη σκοτεινή τους έχει μοίρα;
- ΧΟ Πάντοτε να' χεις, ό,τι και να γίνει,*
για τα μελλούμενα καλές ελπίδες.
- ΕΛ Φωνάζω εσένα, Ευρώτα δροσερέ, 390
με τα χλωρά καλάμια κι όρκο παίρνω
σε σένα, αν είναι αλήθεια ο λόγος
πως έχει ο άντρας μου χαθεί
—ανόητη τάχα φήμη; Πες μου·
Θηλιά θα δάλω στο λαιμό μου φονική
ή θάνατο θα δω, τρυπώντας
με κοφτερό μαχαίρι το κορμί μου
ποτάμι να χυθεί το αίμα,
σφαχτάρι εγώ στις τρεις θεές
και στον τσοπάνη γιο του Πρίαμου, 400
που μια φορά κοντά στις στάνες
έπαιζε το μονότονο σουραύλι.
- ΧΟ Αλλού να πέσει το κακό,**
για σε μονάχα η ευτυχία

* *ἐς τὸ φέρετρον τίθει
τὸ μέλλον, ὅ,τι γενήσεται.*

** *ἄλλοσ' ἀποτροπὰ κακῶν
γένοιτο, τὸ δὲ σὸν εὐτυχές.*

- 373 εμπρός εμπάτε στο παλάτι:** ο Χορός στη διάρκεια του λυρικού «αμοιβαίου» προχωρεί από την ορχήστρα στη σκηνή.
- 377 Ω! μαύρη μέρα:** τα λόγια της ηρωίδας και οι ερωτήσεις της εκφράζουν την αγωνία της για τις πληροφορίες που θα της δώσει η Θεονόη.
- 380 Μην προμαντεύεις συμφορές:** ο Χορός εξακολουθεί την ίδια παρηγορητική τακτική (βλ. και στ. 346 κ.ε.). Η αισιόδοξη στάση του Χορού εξασφαλίζει την ισορροπία στο έργο.
- 390 Φωνάζω εσένα, Ευρώτα δροσερέ:** στον Ευρώτα αναφέρθηκε η Ελένη και στον στ. 242. Η επίκληση του Ευρώτα δείχνει τη στενή σχέση του ανθρώπου με τη φύση και της Ελένης με την πατρίδα της.
- 391-2 κι όρκο παίρνω σε σένα:** ο όρκος των αρχαίων περιελάμβανε τρία στοιχεία: το τι θα κάνει ή δε κάνει κάποιος, την ποινή σε περίπτωση επιορκίας και τον θεό-μάρτυρα και εγγυητή του όρκου. Εδώ ο Ευρώτας αντικαθιστά το τρίτο στοιχείο.
- 395-7 Θηλιά θα βάλω... το κορμί μου:** τα λόγια της Ελένης ανακαλούν το δίλημμα που αυτή έθεσε στους στίχους 339-41. Αξιοπρόσεκτος είναι ο ωμός ρεαλισμός που αποτελεί γνώρισμα της αισθητικής του έργου.
- 403 Αλλού να πέσει το κακό:** συνηθισμένη λαϊκή φράση που αποσκοπούσε στην αποτροπή δυσάρεστων συνεπειών. Σε αυτό το σημείο φαίνεται πως ο Χορός αρχίζει να δγαίνει από τη σκηνή.

Λήκυθος (4ος αι. π.Χ). Απαγωγή της Ελένης από τον Πάρι. (Γενεύη, ιδιωτική συλλογή)

**Η Ελένη θρηνεί
για την Τροία και
τον εαυτό της**

ΕΛ Ω! Τροία κακορίζικη,
ρημάχτηκες για κάτι που δεν έγινε
και τόσα υπέφερες δεινά·
τα δώρα που μου χάρισεν η Κύπρη
ατέλειωτα γεννήσαν μοιρολόγια,
αρίφνητο αίμα, δυστυχίες
πάνω στις δυστυχίες,
θρήνους στους θρήνους, συμφορές...
Μανάδες χάσαν τα παιδιά τους·
στο φρυγικό του Σκάμαντρου το ρέμα
ρίξανε τα κομμένα τους μαλλιά
των σκοτωμένων οι αδερφές.
Με πικρούς δόγγους και κραυγές
θρηνολογήσαν οι Ελληνίδες,
χεροχτυπώντας το κεφάλι απελπισμένα
και με τα νύχια σκίζοντας, ματώνοντας
τα τρυφερά τους μάγουλα.
Ω! Καλλιστώ καλότυχη παρθένα
της Αρκαδίας, που κάποτε
σου 'δωσε ο Δίας τετράποδο κορμί
κι έτσι έσμιξε μαζί σου·
καλύτερη απ' τη μάνα μου είχες μοίρα·
με τη θωριά πυκνόμαλλου αγριμιού
-λιόντισσας όψη ανήμερη-
ξαλάφρωσες απ' τη βαριά σου θλίψη·
του Μέροπα η κόρη, η Τιτανίδα,
που για την άφταστη ομορφιά της
η Άρτεμη την έδιωξε οργισμένη,
γίνηκε χρυσοκέρατη αλαφίνα·
μονάχα τα δικά μου κάλλη
της Δαρδανίας αφάνισαν τα κάστρα
και τους βασανισμένους Αχαιούς.

410-2 δυστυχίες... συμφορές...: αξιοσημείωτες οι επαναλήψεις. Ανακαλούν στη μνήμη τους στ. 227 κ.ε. και έχουν το ίδιο αισθητικό αποτέλεσμα.

□ *Να συγκρίνετε τα δύο τμήματα. Ποιες επιπλέον πληροφορίες δίνονται εδώ; Τί εξυπηρετεί η επανάληψη;*

415-21 ρίξανε... μάγουλα: ρεαλιστική εικόνα που αισθητοποιεί την ένταση του πάθους και αποτελεί έκφραση βαθύτατου πένθους. Με ανάλογους τρόπους εκφράζεται το πένθος σε πολλά μέρη της Ελλάδας σήμερα. Η κοπή των μαλλιών στηρίζεται στη λαϊκή πίστη πως αυτά είναι έδρα και πηγή δύναμης (πρβλ. την ιστορία του Σαμψών στην Παλαιά Διαθήκη), ενώ το μάτωμα του προσώπου του ανθρώπου που θρηνεί έχει σκοπό να το αλλάξει τόσο πολύ, ώστε η ψυχή του νεκρού να μην το αναγνωρίσει και το δλάνψει.

Μερικοί πιστεύουν πως στο σημείο αυτό έχει ολοκληρωθεί η αποχώρηση του Χορού (μετάστασις). Άλλοι όμως δέχονται πως η αποχώρηση ολοκληρώνεται στο τέλος του «αμοιδαίου» (στ. 434). Πάντως η αποχώρηση του Χορού από την ορχήστρα είναι σπάνια στην αρχαία ελληνική τραγωδία και εξυπηρετεί τη θεατρική οικονομία.

422 Ω! Καλλιστώ... παρθένα: η Καλλιστώ (από το *καλλίστη* = ωραιοτάτη) ήταν νύμφη των δασών της Αρκαδίας, σύντροφος της Άρτεμης και αφοσιωμένη στην παρθενική ζωή, όπως η θεά. Ο Δίας την ερωτεύτηκε και παίρνοντας τη μορφή της Άρτεμης την πλησίασε, ενώθηκε μαζί της και την κατέστησε έγκυο. Η Καλλιστώ απέκρυψε το γεγονός από την Άρτεμη, όταν όμως αυτή το αντιλήφθηκε οργίστηκε εναντίον της και την μεταμόρφωσε σε ζώο, μάλλον αρκούδα. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή η μεταμόρφωση της Καλλιστώς προήλθε από τη ζήλια και οργή της Ήρας ή από φροντίδα του Δία που την μεταμόρφωσε σε ζώο, για να την προστατέψει από τη ζήλια της Ήρας ή την οργή της Αφροδίτης. Αργότερα ο Δίας την τοποθέτησε ανάμεσα στους αστερισμούς (Μεγάλη άρκτος).

425 κι έτσι έσμιξε μαζί σου: τροποποίηση του μύθου από τον Ευριπίδη: η μεταμόρφωση της Καλλιστώς έγινε μετά το σμίξιμο του Δία με αυτή.

426 καλύτερη... είχες μοίρα: η Λήδα, όπως και η Καλλιστώ, είχε μια αφύσικη ένωση με τον Δία, αλλά αυτή η σχέση κατέληξε σε αυτοκτονία και κατασχύνη, ενώ η Καλλιστώ μεταμορφώθηκε σε αρκούδα (βλ. και στ. 157-60).

428 λιόντισσας όψη ανήμερη: ο μύθος δεν αναφέρει μεταμόρφωση της Καλλιστώς σε λέαινα. Ο Ευριπίδης τροποποιεί τον μύθο.

430 του Μέροπα... η Τιτανίδα: ο Μέροπας ήταν μυθικός βασιλιάς της Κω. Τίποτε δεν είναι γνωστό γι' αυτόν. Η σύγκριση εδώ γίνεται με την Ελένη και βάση της είναι η ομορφιά.

Σε αυτό το σημείο η Ελένη εισέρχεται στο παλάτι. Η σκηνή μένει άδεια, για να εμφανιστεί ο Μενέλαος. Αυτός εισέρχεται από τη δεξιά ως προς τον θεατή πάροδο.

Χάρτης της ανατολικής Μεσογείου.
Εντοπίστε τους γεωγραφικούς όρους που αναφέρονται στο κείμενο.

Αμφορέας (6ου αι. π.Χ.)
Ο Μενέλαος οδηγεί την Ελένη στην πατρίδα
(Μουσείο Μονάχου).

Α' Επεισόδιο (437-575)

«Μέρος ὅλον τῆς τραγωδίας τὸ
μεταξὺ ὅλων χορικῶν μερῶν»
(Αριστ. Ποιητ. 1452 b 20-21)

Με την είσοδο του Μενελάου αρχίζει το Α' επεισόδιο (στ. 437-575) που αποτελείται από τρεις σκηνές. Στην πρώτη (στ. 437-94) ο Μενέλαος διηγείται πώς έφθασε στην Αίγυπτο, στη δεύτερη (στ. 495-541) αντιμετωπίζει μια γερόντισσα του παλατιού που προσπαθεί να τον διώξει και στην τρίτη (στ. 542-75) αποφασίζει να μείνει και να αντιμετωπίσει τον Θεοκλύμενο. Η πρώτη σκηνή (ρακοφορία) που διακρίνεται για τη δραματική και σκηνοθετική της ιδιομορφία είναι έκθεση «διὰ μιμήσεως» και θεωρείται από πολλούς δεύτερος πρόλογος.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
Ελένη

1η Σκηνή (στ.437-94)

Πρόσωπα: Μενέλαος

Γενεαλογία και
αυτοσύσταση

MENEΛΑΟΣ

Πέλοπα, που αγωνίστηκες στην Πίσα
με τον Οινόμαο σ' αρματοδρομίες,
τότε, που 'χες καλέσει τους θεούς σε δείπνο,
να 'χανες τη ζωή σου, πριν ακόμα
γεννήσεις το γονιό μου τον Ατρέα 440
κι εκείνος πάλι από την Αερόπη
δυο γιους, τον Αγαμέμνονα κι εμένα
το Μενέλαο, ζευγάρι ξακουσμένο·

γιατί θαρρώ -και καυχησιά δεν είναι-
πως με καράβια οδήγησα στην Τροία
στράτευμα πλήθος κι όχι με τη βία
σαν τύραννος, αλλά μ' ακολουθήσαν
θέλοντας οι λεβέντες της Ελλάδας. 450

Χαθήκανε πολλοί, πολλοί κι εκείνοι
που χαίρονται, γιατί έχουνε ξεφύγει
τον κίνδυνο της θάλασσας και φέραν
τα ονόματα των σκοτωμένων πίσω
στα σπίτια τους. Εγώ περιπλανιέμαι
τόσον καιρό στο κύμα ο δόλιος, όσο
χρειάστηκε την Τροία για να κουρσέψω*
κι ενώ ποθώ στον τόπο μου να φτάσω,
τη χάρη αυτή οι θεοί δε μου χαρίζουν
Τριγύρισα τους έρμους της Λιδύης,
τους φιλόξενους γιαλούς και κάθε 460
φορά που την πατρίδα μου ζυγώνω,
μακριά με ξανασπρώχνουν οι ανέμοι,
χωρίς μες στα πανιά μου να φουσκώσει
ποτέ πρίμος αγέρας για τη Σπάρτη.

Οι περιπέτειες του
Μενελάου

* κὰς πάτρην χρήζων μολεῖν
οὐκ ἄξιοῦμαι τοῦδε πρὸς θεῶν τυχεῖν.

- 437 Πέλοπα, που αγωνίστηκες στην Πίσσα:** ο Πέλοπας ήταν γιος του Ταντάλου. Παντρεύτηκε την Ιπποδάμεια, κόρη του Οϊνομάου, αφού τον νίκησε σε αρματοδρομία. Ο Πέλοπας απέκτησε έξι παιδιά. Τα πιο γνωστά είναι ο Ατρέας, ο Θυέστης και ο Πλεισθένης. Από τον Ατρέα και την Αερόπη γεννήθηκε ο Μενέλαος και ο Αγαμέμνων.
- 439 τότε, που 'χες καλέσει τους θεούς σε δείπνο:** παραδίδεται πως, όταν ο Πέλοπας ήταν παιδί, ο πατέρας του τον σκότωσε, τον κομμάτιασε και τον μαγείρεψε. Για να δοκιμάσει τη νοημοσύνη των θεών, τους πρόσφερε το φαγητό. Όλοι οι θεοί το κατάλαβαν εκτός από τη Δήμητρα που έφαγε τον έναν ώμο του Πέλοπα. Οι θεοί αποκατέστησαν τη σωματική ακεραιότητα του Πέλοπα και τον επανέφεραν στη ζωή, ενώ τιμώρησαν τον Τάνταλο με αιώνιο μαρτύριο στον Άδη.
- 443-4 κι εμένα/ το Μενέλαο:** εδώ γίνεται η απαραίτητη αυτοσύσταση. Αφού δεν υπάρχει άλλο πρόσωπο στη σκηνή, αυτός είναι ο μόνος τρόπος να γνωρίσει ο θεατής την ταυτότητα του Μενελάου.
- 446 πως με καράδια οδήγησα στην Τροία:** ο ποιητής παρουσιάζει τον Μενέλαο να ιδιοποιείται την αρχηγία της Τρωικής εκστρατείας, για να τονίσει τον χαρακτήρα του στρατηγικού άνδρα, του ένδοξου στρατιώτη, και να καταστήσει πιο αισθητή την αλλαγή της κατάστασής του.
- 447-8 κι όχι με την δία/ σαν τύραννος:** η φράση υπογραμμίζει τη δημοκρατικότητα των Ελλήνων και τον σεβασμό της αξιοπρέπειας του ανθρώπου (βλ. και στ. 310-3).
- 452-3 και φέραν/ τα ονόματα των σκοτωμένων πίσω:** ο στίχος θυμίζει το τέλος της Σικελικής εκστρατείας, οπότε συνέβη κάτι ανάλογο. Ο Ευριπίδης ανακαλώντας στη μνήμη των θεατών την εικόνα αυτή καλλιεργεί την απέχθειά τους για τον πόλεμο.
- 455-6 όσο/ χρειάστηκα την Τροία να κουρσέψω:** είναι αξιοσημείωτο πως και ο Τεύκρος ιδιοποιήθηκε την άλωση της Τροίας (στ. 130). Τούτο δημιουργεί μια ιδιότυπη ειρωνεία (βλ. και στ. 446).
- 459 Τριγύρισα τους έρμους της Λιδύης... γιαλούς:** ο Τεύκρος μίλησε για «τρανή φουρτούνα» (στ. 152). Την περιπλάνηση και τις περιπέτειες των Αχαιών στη θάλασσα μετά την άλωση της Τροίας περιγράφει ο κήρυκας στον *Αγαμέμνονα* του Αισχύλου (στ. 617 κ.ε.) και ο ίδιος ο Μενέλαος στην *Οδύσσεια* του Ομήρου (δ 78 κ.ε.).

**Το πρόβλημα
του Μενελάου**

Και τώρα ναυαγός ο μαύρος, δίχως
φίλους στη χώρα βγήκα εδώ. Συντρίμμια
γίνηκε το καράδι μου στους βράχους.
Μου ξέμεινε η καρένα μόνο κι έτσι
πάνω της έχω ανέλπιστα γλιτώσει.
με την Ελένη που 'φερα απ' την Τροία. 470
Ποιος είναι ο τόπος, ποιοι τον κατοικούνε;
Δεν ξέρω· με τα ρούχα μου κουρέλια
ντρεπόμεν να ρωτήσω τους ανθρώπους.
Ο ευτυχισμένος όταν κακοπάθει,^{*}
νιώθει πικρότερη τη δυστυχία,
παρ' όσο αυτός που από παλιά την ξέρει.
Τώρα με τυραννά σκληρά η ανάγκη·
ψωμί δεν έχω ή ρούχο, καθώς δείχνουν
τ' απομεινάρια από το καραβίσιο
πανί που' μαι ζωσμένος· τους χιτώνες, 480
τα λαμπρά πέπλα η θάλασσα κατάπιε.
Στα δάθη μιας σπηλιάς κρατάω κρυμμένη
τη γυναίκα μου, αιτία στις συμφορές μου,
κι όσοι απομείναν απ' τους σύντροφούς μου,
τους έδαλα να τη φυλάγουν. Μόνος
γυρίζω ψάχνοντας για κείνους να 'δρω
κάτι να τους χορτάσω. Μόλις είδα
το σπίτι αυτό με τους θριγκούς τριγύρω
και τον ωραίο πυλώνα -αρχοντικό 'ναι-
ζύγωσα· κάτι ελπίζω για τους ναύτες 490
να οικονομήσω· απ' τους φτωχούς δεν έχεις,^{**}
ακόμη κι αν το θέλουνε, δοήθεια.
'Εε· δε θα 'ρθεί ένας θυρωρός στην πόρτα
να πει στο νοικοκύρη τα δεινά μου;

* ὅταν δ' ἀνὴρ
πράξῃ κακῶς ὑψηλός, εἰς ἀηθίαν
πίπτει κακίῳ τοῦ πάλαι δυσδαίμονος.

**ἐκ δὲ μὴ ἐχόντων δίον-
οὔδ' εἰ θέλοιεν, ὠφελεῖν ἔχοιεν ἄν.

- 465-6** **Και τώρα ναυαγός... δγήκα εδώ:** ο Μενέλαος, σύμφωνα με συνήθη τακτική των προσώπων του δράματος, δικαιολογεί την παρουσία του στην Αίγυπτο (βλ. και την περίπτωση του Τεύκρου στ. 169-77).
- 470** **με την Ελένη που 'φερα απ' την Τροία:** σημαντική πληροφορία που προκαλεί τραγική ειρωνεία και κεντρίζει το ενδιαφέρον των θεατών. Υπογραμμίζεται εδώ η αντίθεση ανάμεσα στο *φαίνεσθαι* και το *είναι*.
- 471** **Ποιος είναι ο τόπος:** παρόμοια αντιδρά και ο Τεύκρος (βλ. στ. 83)
- 472** **με τα ρούχα μου κονρέλια:** σημαντική σκηνοθετική πληροφορία που τονίζει την τραγικότητα του ήρωα. Ο Αριστοφάνης στην κωμωδία του *Αχαρνείς* διακωμωδεί την άθλια εμφάνιση πολλών πρωταγωνιστών των έργων του Ευριπίδη.
☐ *Να σχολιάσετε την αλλαγή που προκάλεσε ο Τρωικός πόλεμος στη ζωή του Μενελάου.*
- 485-7** **Μόνος... κάτι να τους χορτάσω:** η στάση του Μενελάου μαρτυρεί το ήθος του. Ο ήρωας θυμίζει τον Οδυσσέα και το ενδιαφέρον που έδειξε για τη σωτηρία των συντρόφων του.
- 487-90** **Μόλις είδα... ζύγωσα:** μερικοί υποστηρίζουν ότι η περιγραφή του ανακτόρου αποσκοπεί να τονίσει πως η απελευθέρωση της Ελένης είναι αδύνατη. Τούτο δεν φαίνεται πιθανό. Η περιγραφή μάλλον επιδιώκει να δηλώσει πως το ανάκτορο είναι πλούσιο και δίνει στον ναυαγό Μενέλαο την ελπίδα να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιδίωσή του. Ας ληφθεί ακόμη υπόψη η αντίθεση που δημιουργεί ο πλούτος και η πολυτέλεια του ανακτόρου με την εγκατάλειψη και ερήμωση της Τροίας.
- 493** **δε θα 'ρθεί ένας θυρωρός στην πόρτα:** ο Μενέλαος πλησιάζει την πόρτα του ανακτόρου και ρωτά με υψωμένη φωνή.